

บทที่ 8

บทบาทของหมอลำผีฟ้า

การรักษาพยาบาลถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักของหมอลำผีฟ้า อย่างไรก็ตามหมอลำผีฟ้ายังมีบทบาทที่สำคัญอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ บทบาทต่อบุคคล และบทบาทต่อสังคม นอกจากนั้น การศึกษาครั้งนี้ ยังได้รวบรวมบทบาทของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวังไว้ด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

8.1 บทบาทที่สังคมคาดหวัง

8.1.1 บทบาทของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง

ผลการศึกษาได้จากการสอบถามชาวบ้าน เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง ซึ่งมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 24

ตารางที่ 24 บทบาทของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง

บทบาทของหมอลำผีฟ้า	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ทราบ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. หมอลำผีฟ้าต้องรักษาผู้ป่วยอยู่เป็นประจำ	59	89	2	3	5	8
2. หมอลำผีฟ้าต้องช่วยประนีประนอมการทะเลาะวิวาทของชาวบ้าน	32	49	24	36	10	15

ตารางที่ 24 บทบาทของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง (ต่อ)

บทบาทของหมอลำผีฟ้า	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ทราบ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
3. หมอลำผีฟ้าต้องใกล้เคียงการแย่งชิงมรดกของชาวบ้าน	12	18	44	67	10	15
4. หมอลำผีฟ้าต้องเป็นที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ของชาวบ้าน	28	42	25	38	13	20

จากตารางที่ 24 พบว่า บทบาทหน้าที่ของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวังมากที่สุดคือ ต้องรักษาผู้ป่วยเป็นประจำมีถึงร้อยละ 89 ผู้ที่ตอบมีทั้งที่มีของรักษาอยู่กับนางโน้ และมีของรักษาที่อื่น ส่วนผู้ที่ไม่ตอบ อ้างว่า "ถ้าไม่ใช่โรคผีแปลง หมอลำผีฟ้าก็จะรักษาไม่ได้ ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล" ส่วนหน้าที่อื่น ๆ นั้น มีคนตอบว่าหมอลำผีฟ้าต้องช่วยประนีประนอมการทะเลาะวิวาทของชาวบ้านมีร้อยละ 49 หมอลำผีฟ้าต้องใกล้เคียงการแย่งชิงมรดกมีร้อยละ 18 หมอลำผีฟ้าต้องเป็นที่ปรึกษาปัญหาต่างๆของชาวบ้านมีร้อยละ 42 ในส่วนนี้ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของหมอลำผีฟ้าที่มีต่อสังคมและชุมชน จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านไม่ได้คาดหวังให้หมอลำผีฟ้าแสดงบทบาทในส่วนนี้มากนัก เนื่องจากถือว่า ปัญหาครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัวเฉพาะที่แต่ละครอบครัวควรจะต้องแก้ปัญหาด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นเรื่องของหมอลำผีฟ้า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านหนองไผ่มีเครือญาติเดียวกันกับนางโน้เป็นจำนวนมาก และนางโน้ก็ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของครอบครัวนั้นๆด้วย จึงมีผู้ตอบคำถามในลักษณะที่ต้องการให้หมอลำผีฟ้าเป็นที่ปรึกษาหรือช่วยเหลือปัญหาอื่น ๆ นอกจากการรักษาพยาบาลด้วย อันเป็นบทบาทของเครือญาติมากกว่าบทบาทของหมอลำผีฟ้าโดยตรง

นอกจากชาวบ้านจะคาดหวังเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของหมอลำผีฟ้าแล้ว ชาวบ้านยังคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมของหมอลำผีฟ้า (ตารางที่ 25) คือหมอลำผีฟ้าไม่ควรรับเงินค่ารักษาจำนวนมาก มิฉะนั้นชาวบ้านเชื่อว่าจะกลายเป็นบอบ (ร้อยละ 61) ซึ่งหมายถึง

ผู้ที่ทำหน้าที่รักษาพยาบาลไม่ควรจะเรียกร้องเงินค่ารักษาเป็นจำนวนมากและถือว่าเป็นจรรยาบรรณของผู้ที่ทำหน้าที่นี้ ถ้าไม่รักษาจรรยาบรรณนี้ไว้ก็จะทำให้ความศรัทธาของประชาชนได้น้อยลง ในที่สุดก็จะเป็นบ่อนหรือเป็นบ้ำ ผู้ตอบว่าหมอลำผีฟ้าต้องมีของชะลามีร้อยละ 79 เนื่องจากคิดว่า หมอลำผีฟ้ามีพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนทั่วไป จึงต้องมีข้อปฏิบัติบางอย่างที่เป็นของตนเองโดยเฉพาะ ผู้ตอบว่าหมอลำผีฟ้าต้องนับถือศาสนาพุทธอย่างเข้มงวดมีร้อยละ 89 และหมอลำผีฟ้าต้องนับถือศีลห้ามีร้อยละ 91 ในส่วนนี้ชาวบ้านคาดหวังว่าหมอลำผีฟ้าต้องนับถือศาสนาพุทธและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แม้ว่าหมอลำผีฟ้าจะไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธก็ตาม แต่เนื่องจากศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อชาวบ้านมาก การจะยอมรับหมอลำผีฟ้าได้นั้นจึงจำเป็นต้องให้มีภาพพจน์ที่แสดงออกในการนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดด้วย ผู้ตอบว่าถ้าหมอลำผีฟ้ารวยมาก อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่จะน้อยลงมีร้อยละ 15 ในส่วนนี้ชาวบ้านคิดว่าฐานะทางเศรษฐกิจไม่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอลำผีฟ้า ยกเว้นการร่ำรวยจากการเก็บเงินค่ารักษาพยาบาล และนางโนก็เป็นผู้ที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีมาตั้งแต่บรรพบุรุษเพราะพ่อแม่ที่ดินมาก และยังได้แต่งงานกับคนฐานะดีด้วย นอกจากนั้น ฐานะที่ดียังสามารถช่วยเหลือผู้ป่วยได้มากขึ้น เนื่องจากสามารถมีเวลารักษาผู้ป่วยโดยไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการทำมาหากิน ผู้ที่ตอบว่าถ้าหมอลำผีฟ้าขโมยของผู้อื่น อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่จะลดน้อยลงมีร้อยละ 71 และถ้าหมอลำผีฟ้ากินเหล้าแล้วอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่จะลดน้อยลงมีร้อยละ 70 ในส่วนนี้ก็สัมพันธ์กับที่ชาวบ้านคิดว่าหมอลำผีฟ้าต้องนับถือศาสนาพุทธและต้องรักษาศีล การดื่มเหล้าและขโมยของก็เป็นศีลข้อหนึ่งในศีลห้า ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงคาดหวังพฤติกรรมนี้ด้วย

ตารางที่ 25 พฤติกรรมของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง

พฤติกรรมของหมอลำผีฟ้า	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ทราบ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ถ้าหมอลำผีฟ้าได้รับคำรักมากจะเป็นบอบ	40	61	2	3	24	36
2. หมอลำผีฟ้าต้องชะล่า	52	79	5	7	9	14
3. หมอลำผีฟ้าต้องหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทภายในครอบครัว	38	58	12	18	16	24
4. หมอลำผีฟ้าต้องหลีกเลี่ยงการโต้เถียงตุ๋นตุ๋นแรง	35	53	19	29	12	18
6. หมอลำผีฟ้าต้องช่วยประนีประนอมการทะเลาะวิวาทของชาวบ้าน	32	49	24	36	10	15
7. หมอลำผีฟ้าต้องไกล่เกลี่ยการแย่งชิงมรดกของชาวบ้าน	12	18	44	67	10	15
8. หมอลำผีฟ้าต้องเป็นที่ปรึกษาปัญหาต่างๆของชาวบ้าน	28	42	25	38	13	20
5. หมอลำผีฟ้าต้องเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธอย่างเข้มงวด	59	89	1	2	6	9
6. หมอลำผีฟ้าต้องเป็นผู้ถือศีลห้า	60	91	1	1	5	8
7. ถ้าหมอลำผีฟ้ารวยมาก อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะน้อยลง	10	15	37	56	19	29
8. ถ้าหมอลำผีฟ้าขโมยสิ่งของผู้อื่น อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะน้อยลง	47	71	4	6	15	23

ตารางที่ 25 พฤติกรรมของหมอลำผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง (ต่อ)

พฤติกรรมของหมอลำผีฟ้า	ใช่		ไม่ใช่		ไม่ทราบ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
9. ถ้าหมอลำผีฟ้ากินเหล้า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะน้อยลง	46	70	7	10	13	20
				จำนวน	ร้อยละ	
10. คิดว่าความผิดใดร้ายแรงที่สุด ที่จะทำให้หมอลำผีฟ้าหมดสถานะภาพและชาวบ้านจะเลิกนับถือ						
- เอาคำสาปเกิน 4 บาท 25 สตางค์				37	56	
- กินเหล้า				6	9	
- ขโมย				4	6	
- ให้อมธรรมพักบ้าน				1	1.5	
- ไม่ไปรักษาผู้ป่วยตามที่เขามารับ				1	1.5	
- รักษาไม่ถูก ไม่หาย				1	1.5	
- มีฐู แต่งงานใหม่				1	1.5	
- ไม่ตอบ				15	23	
รวม				66	100	

จากที่กล่าวมา เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทหน้าที่ต่อสังคมชุมชนแล้วจะเห็นว่า
ชาวบ้านต้องการให้หมอลำผีฟ้าแสดงออกในลักษณะของคนดี และเป็นแบบอย่างที่ดีมากกว่าที่

จะเข้าไปช่วยเหลือปัญหาอื่นๆของชาวบ้าน นอกเหนือจากการรักษาพยาบาล กล่าวคือ ต้องนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดไม่ดื่มเหล้า และต้องเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต และต้องปฏิบัติตามข้อชะล่าต่างๆโดยเฉพาะการเก็บค่าค่ายเกิน 4 บาท 25 สตางค์ ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านจะระบุว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรงจนทำให้ผีฟ้าต้องหมดสภาพและหมดความนับถือจากชาวบ้านได้ ถ้าวรับเงินค่าค่ายเกินจำนวนดังกล่าว ซึ่งมีผู้ตอบถึงร้อยละ 56 ถือว่าเป็นความผิดที่ชาวบ้านคิดว่าร้ายแรงที่สุด

จากที่กล่าวมา หน้าที่ของหมอผีฟ้าที่ชาวบ้านคาดหวัง สามารถสรุปได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1) หน้าที่รักษาพยาบาลผู้ป่วย กล่าวคือ ต้องรักษาผู้ป่วยอยู่เสมอ ไม่สามารถปฏิเสธผู้ป่วยที่มาขอความช่วยเหลือได้ และผลการรักษาต้องหายมากกว่าไม่หาย ไม่เช่นนั้นชาวบ้านจะเลิกนับถือในบทบาทของการรักษาพยาบาล

2) หน้าที่รักษารัตนศีลธรรม หมอผีฟ้าต้องเป็นผู้นับถือศาสนาอย่างเคร่งครัด และปฏิบัติตามศีลห้าทุกข้อ ต้องเป็นคนดี ไม่เอาค่ารักษาพยาบาลมาก ไม่ขโมยและไม่กินเหล้า เป็นตัวอย่างที่ดีของชาวบ้าน

3) หน้าที่การแก้ปัญหาของชาวบ้าน บทบาทหน้าที่ในส่วนนี้ พบว่า เป็นบทบาทที่ชาวบ้านคาดหวังน้อยกว่าบทบาทอื่นๆ แต่หลายคนยังมีความคิดว่าเป็นบทบาทอย่างหนึ่งของหมอผีฟ้าที่ควรจะมีด้วย เช่น ต้องช่วยประนีประนอมการทะเลาะวิวาทของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่เป็นญาติพี่น้องหรือเป็นผู้สนิทของหมอผีฟ้าเอง

8.1.2 บทบาทของหมอผีฟ้าที่นางโน้คาดหวัง

จากการสอบถามนางโน้ เกี่ยวกับบทบาทของหมอผีฟ้าที่ดี ที่ตนเองควรจะปฏิบัติ นั้น พบว่า ตรงกันกับบทบาทที่ชาวบ้านคาดหวัง คือ หน้าที่รักษาพยาบาลผู้ป่วย ซึ่งหน้าที่นี้นางโน้คิดว่าสำคัญที่สุด จะเห็นได้จาก แม้ตัวนางโน้เองจะไม่สบายและมีอายุมากแล้วเดินทางไม่สะดวก แต่เมื่อมีผู้มาขอให้ไปรักษา นางโน้ก็จะไม่ปฏิเสธ ยกเว้นจะให้ไปรักษาในวันพระเท่านั้น และที่รองลงมาก็คือ หน้าที่รักษารัตนศีลธรรม ส่วนหน้าที่การแก้ปัญหาวบ้านนั้น นางโน้ไม่ได้กล่าวถึงในส่วนนี้เลย

นอกจากบทบาทที่ชาวบ้านคาดหวัง และบทบาทที่นางโน้คาดหวังเองดังที่กล่าวมาแล้ว บทบาทของหมอผีฟ้ายังแบ่งออกได้อีก 2 ประเภท คือ บทบาทต่อบุคคล และบทบาทต่อ

สังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่พบได้จริงในชุมชน อันได้แก่ หน้าทีสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม หน้าทีอธิบายและตอบความสงสัยของมนุษย์ หน้าทีสนับสนุนและรักษาจริยธรรมและความเป็นระเบียบของสังคม และหน้าทีเพิ่มขวัญกำลังใจเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤตต่างๆ จากบทบาทหน้าที่ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บทบาทต่อบุคคลคือ การทำหน้าที่อธิบายตอบความสงสัยของมนุษย์กับหน้าที่ให้กำลังใจเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤตต่างๆ นอกนั้นเป็นบทบาทต่อสังคม

อย่างไรก็ตามหน้าที่ทั้ง 2 ส่วนต่างก็เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เนื่องมาจากปัญหาของบุคคลถ้ามีความรุนแรง บางปัญหาอาจกระทบไปถึงสังคมได้ด้วย จากผลการศึกษา พบว่าบทบาทของหมอลำผีฟ้าที่มีต่อบุคคลและต่อสังคม เป็นดังนี้

8.2 บทบาทต่อบุคคล

บทบาทหน้าที่ของหมอลำผีฟ้าที่ปฏิบัติต่อบุคคล ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน มีดังนี้

8.2.1 การอธิบายและตีความหมาย

หมอลำผีฟ้าจะอธิบายถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยในระหว่างพิธีกรรมรักษาพยาบาล โดยมีสาเหตุส่วนใหญ่จากการกระทำของผีต่างๆที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย การอธิบายมักผูกโยงเข้ากับพฤติกรรมที่ผู้ป่วยคุ้นเคย ทำให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีความเข้าใจคำอธิบายนั้นๆได้ง่าย เช่นผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่มารักษาที่บ้านนางโน้มักเป็นชานา จึงได้รับคำอธิบายถึงสาเหตุของโรคส่วนใหญ่ว่าเกิดจากผีนา ผีป่า ซึ่งเป็นผีที่สำคัญในชีวิตประจำวันของชานา คำอธิบายดังกล่าวสอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรม ความรู้ ความเข้าใจของผู้ป่วย เป็นอย่างดี เมื่อผู้ป่วยสามารถเข้าใจแล้วก็มีวิธีการแก้ไขที่ผู้ป่วยและครอบครัวสามารถกระทำได้ เช่นการเลี้ยงผีนา จึงทำให้ผู้ป่วยมีความมั่นใจที่จะหายจากโรคได้ และเมื่อเปรียบเทียบกับการรักษาพยาบาลในสถานบริการแพทย์แผนปัจจุบันในทุกวันนี้ ผู้ป่วยมักจะได้รับความอธิบายน้อยกว่าส่วนหนึ่งเนื่องจากแพทย์มีเวลาให้กับผู้ป่วยน้อย และคำอธิบายเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ผู้ป่วยไม่คุ้นเคย ไม่เข้ากับพื้นฐานทางวัฒนธรรม หรือความรู้เดิมที่ผู้ป่วยมี ทำให้ผู้ป่วยไม่เข้าใจ ปฏิบัติตามคำแนะนำน้อยกว่า ซึ่งมีผลต่อความมั่นใจในการรักษาพยาบาล

นอกจากคำอธิบายถึงสาเหตุของความเจ็บป่วยดังที่กล่าวมา หมอลำผีฟ้าเกิดจากพื้นฐานความเชื่อ อันเป็นองค์ความรู้หนึ่งเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและมนุษย์โดยเฉพาะ ซึ่งใช้อธิบายกันอยู่ในวัฒนธรรมหนึ่ง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์เกิดจากผีฟ้าที่ลงมาเที่ยวยังพื้นโลก เมื่อกินดินเข้าไยก็ไม่สามารถกลับไปบนฟ้าได้อีก จึงกลายเป็นเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ต่อมา และมีท้าวนางที่เป็นผีฟ้าคู่กับตนเหลืออยู่บนฟ้า ซึ่งจะคอยคุ้มครองอยู่ เมื่อเกิดการเจ็บป่วยจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากท้าวนางที่คุ้มครองนี้ด้วย อันเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน และสอดคล้องกับประเพณีหลายๆ ประเพณี เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจุดบั้งไฟถวายพญาแถนที่เป็นเจ้าของผีฟ้า เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า นอกจากหมอลำผีฟ้าจะใช้พื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับท้าวนางมาใช้ในการรักษาพยาบาลแล้ว ยังใช้พื้นฐานความเชื่อดังกล่าวอธิบายถึงการกำเนิดโลกและมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในกิจกรรมประเพณีต่างๆ ของชาวอีสานด้วย

8.2.2 การช่วยคลายความวิตกกังวล

การทำหน้าที่อธิบายถึงสาเหตุของโรคที่กล่าวมาได้ชัดเจนแน่นอน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้เจ็บป่วยคลายความวิตกกังวลได้ โรคภัยไข้เจ็บเป็นภาวะวิกฤตในครอบครัว เมื่อมีผู้ป่วยเกิดขึ้นในครอบครัว สมาชิกทุกคนต้องมีความเป็นห่วง จนต้องแสวงหาทางออก คือหาแหล่งรักษาพยาบาลต่าง ๆ ในระหว่างการรักษาพยาบาล ผู้ป่วยและครอบครัวจำเป็นต้องรู้ถึงสาเหตุของการเจ็บป่วยที่แน่นอน เพื่อหาทางจัดปัญหาที่เกิดขึ้นให้หันไปได้ ในพิธีกรรมการรักษาพยาบาลของหมอลำผีฟ้าสามารถบอกถึงสาเหตุ และวิธีการแก้ไขการเจ็บป่วยได้เป็นที่เข้าใจของผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยและญาติเกิดความมั่นใจที่จะหายจากการเจ็บป่วย และสามารถคลายความวิตกกังวลไป

นอกจากคลายความกังวลจากการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น พิธีกรรมการรักษาพยาบาลของหมอลำผีฟ้ายังสนับสนุนให้ผู้ป่วยมีการรวมกลุ่มที่สมาชิกมีความเห็นอกเห็นใจกัน ให้ความช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยด้วยความจริงใจ โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่เป็นบริวารของผีฟ้าจะรู้สึกดีใจที่ได้สมาชิกเป็นน้องใหม่ และผู้ที่เป็นลูกศิษย์ของหมอลำผีฟ้าก็สามารถยอมรับเข้ากลุ่มเดียวกันได้ ลักษณะดังกล่าวส่งผลถึงภาวะจิตใจของผู้ป่วยอย่างมาก จากเดิมที่มีความรู้สึกอยู่อย่างโดดเดี่ยวในชุมชน หรือได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ผู้ป่วยที่ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้น้อย คลายความวิตกกังวลกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ

และปัญหาสังคม เมื่อผู้ป่วยอยู่ในระหว่างพิธีกรรมการรักษาพยาบาล ผู้ป่วยจะได้รับความสนุกสนานจากการพักผ่อนและเล่า ตลอดจนมีเพื่อนที่เข้าใจมาพูดคุยให้คำปรึกษา ปัญหาอื่น ๆ ที่มันนอกเหนือจากความเจ็บป่วยก็สามารถผ่อนคลายไปได้ส่วนหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ พิธีกรรมที่มีสัญลักษณ์ต่างๆที่ซับซ้อน ทำให้ผู้ป่วยมีความรู้สึกว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น จนทำให้เกิดความมั่นใจต่อการรักษาพยาบาล และการที่นางองค์ประกอบที่เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเชื่อถือศรัทธาของชาวบ้านในหลายๆเรื่องอยู่แล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และสร้างความมั่นใจต่อผู้ป่วยมากเช่นกัน จนผ่อนคลายความวิตกกังวลลงได้

หน้าที่ช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวลมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพการรักษา เพราะจิตใจกับร่างกายเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน โรคที่เกิดกับร่างกายสามารถส่งผลได้ถึงจิตใจ และโรคบางอย่างเกิดจากสภาพทางจิตใจแล้วส่งผลต่อร่างกาย การคลายความวิตกกังวลของจิตใจเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการรักษาพยาบาลที่จะทำให้ผู้ป่วยรู้สึกดีขึ้น

ที่กล่าวมาแล้วในข้อนี้ เป็นเพียงบทบาทที่มีผลต่อบุคคล โดยเฉพาะผู้ป่วยและญาติ นอกจากนี้ ยังมีผลต่อบุคคลที่เป็นลูกศิษย์ทั่วไป เมื่อครอบครัวของลูกศิษย์มีปัญหานอกเหนือจากการเจ็บป่วย เช่น เศรษฐกิจ การทะเลาะวิวาท นางโน้ก็สามารถให้คำแนะนำได้ ผู้ที่มาหา ก็คลายความวิตกกังวลได้ส่วนหนึ่ง ดังกรณีในระหว่างประกอบพิธีกรรมการรักษา นอกจากนางโน้จะให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเจ็บป่วยแล้ว ยังได้กล่าวถึงปัญหาครอบครัวซึ่งสามีไปทำงานต่างจังหวัดเป็นประจำว่า "สามีภรรยาต้องอยู่ด้วยกัน อย่าห่างกัน" เมื่อสามีกลับมาอยู่บ้านก็จะทำให้อาการของผู้ป่วยดีขึ้น อันเป็นวิธีการรักษาที่นำเอาสภาพปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมของครอบครัวผู้ป่วยมาวิเคราะห์และแก้ไขร่วมด้วย ผู้ป่วยนอกจากจะคลายความวิตกกังวลในเรื่องการเจ็บป่วยแล้ว นางโน้ยังได้ช่วยคลายความวิตกกังวลในปัญหาอื่น ๆ ด้วยจนทำให้สภาพจิตใจของผู้ป่วยดีขึ้น สำหรับผู้ที่มาร่วมพิธีการลงช่วงส่วนใหญ่ มีอาชีพการเกษตร และทุกคนมีความวิตกกังวลว่า ปีนี้ฝนจะตกดีหรือไม่ นางโน้จะทำนายฝนในพิธีการลงช่วงเดือน 6 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านเริ่มเตรียมการทำนา เมื่อนางโน้บอกว่าปีนี้มีปัญหาเรื่องฝน ผู้ที่มาร่วมก็จะคลายความวิตกกังวลได้ แม้ว่าทำนายฝนออกมาเป็นผลที่ไม่ดี ยังแสดงการเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์พี่ฟ้า

8.2.3 การให้กำลังใจ

การทำหน้าที่ให้กำลังใจต่อผู้ป่วยและญาติเป็นสิ่งสำคัญในพิธีกรรมการรักษาพยาบาลของหมอผีฟ้า เมื่อนางโน้ทำพิธีกรรมการส่งคุณแล้วพบว่า ผลออกมาไม่ดี แม้ว่าผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมจะรู้และเข้าใจว่าผลออกมาไม่ดีก็ตาม นางโน้จะพยายามยกตัวอย่างผู้ป่วยรายอื่นที่มีผลออกมาเช่นกันเมื่อรักษาแล้วก็หาย จึงมักพูดอยู่ตลอดเวลาในระหว่างพิธีกรรมว่าจะหายอยู่ ดังกรณีตัวอย่างรายที่ 1 ผู้ป่วยเป็นโรคตับ และสงสัยว่าจะเป็นมะเร็งระดับ เมื่อมาหา นางโน้ ก่อนการทำพิธีกรรมนางโน้พยายามกล่าวย้ำให้ฟังว่าตนรักษาได้เฉพาะโรคผื่นแดงเท่านั้น ถ้าเป็นโรคจากเจ้าตัวกระทำเองตนรักษาไม่ได้ แต่เมื่อทำพิธีกรรมแล้ว นางโน้กลับบอกว่า "ยังค้อยู่" แม้การเสี่ยงจะออกมาไม่ดี และหลังพิธีกรรมเสร็จก็บอกว่าผู้ป่วยอาจจะไม่ได้เป็นโรคมะเร็งระดับ แล้วอธิบายว่าถ้าเป็นจริงๆจะมีอาการเป็นอย่างไร

ตามลักษณะดังกล่าว ผู้ป่วยและครอบครัวแม้ว่าจะทราบว่าเป็นโรคร้ายแรงและอาจไม่มีทางรักษา แต่ก็ยังมีความหวังที่จะหาย ดังนั้นในบางครั้งจึงต้องการคำอธิบายที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง แต่เป็นการให้ความหวัง หรือให้กำลังใจต่อผู้ป่วยให้สามารถต่อสู้ได้กับโรคร้ายต่อไป ดังกรณีนี้ ทุกคนในพิธีกรรมรู้ว่าผู้ป่วยอาจไม่รอด แต่ทุกคนก็จะบอกว่า "นางโน้มาแล้วต้องหาย" หรือ "นางโน้มาแล้วหายอยู่" และนางโน้เองก็บอกว่าผู้ป่วยอาจไม่ได้เป็นโรคตับก็ได้ แม้บรรยากาศในพิธีกรรมจะดูไม่สดชื่น แต่ด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ผู้มาร่วมงานต่างให้ความหวังกับผู้ป่วย จึงทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจและพอใจที่ได้มารักษากับนางโน้

8.2.4 การให้ความมั่นใจในชีวิตประจำวัน

เมื่อคนเราเผชิญกับปัญหาต่างๆ สิ่งที่สำคัญก็คือ ต้องมีที่พึ่งทางจิตใจ อาจจะเป็นศาสนา วัด บุคคลสำคัญ สิ่งที่น่าเชื่อหรือความเชื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้แม้ไม่ได้มาช่วยแก้ไขปัญหาดโดยตรง แต่ก็สามารถให้ความมั่นใจที่จะกระทำหรือต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ความเชื่อเรื่องของการรักษา ซึ่งหมายถึงสิ่งที่คุ้มครองบุคคลหรือครอบครัวให้ปลอดภัย อันมีอำนาจเหนือธรรมชาติ ผีฟ้าก็เป็นของรักษาประเภทหนึ่งที่หมอผีฟ้าดูแลอยู่ และเมื่อบุคคลเกิดการเจ็บป่วย นอกจากจะแสวงหาแหล่งให้บริการรักษาพยาบาลแล้ว ในขณะเดียวกันก็จะไปหาการรักษาของตนเองด้วย ถ้าไม่มีของรักษาหรือไม่ได้ดูแลมาหลายปี ต้องขึ้นกับของรักษาใหม่ ดังผู้ป่วยกรณีรายที่ 4 ผู้ป่วยเป็นผู้ใหญ่บ้านมีฐานะดี บ่อยเป็นวันโรคและเบาหวาน ซึ่งรักษา

กับแพทย์แผนปัจจุบันอยู่แล้ว แต่ภรรยาอยากให้ผู้ช่วยมีของรักษา ซึ่งตนเองเคยมี เมื่อมีผู้มาแนะนำจึงตัดสินใจมาหานางโน่ ทั้งๆที่ทราบดีว่าโรคที่ป่วยนั้นรักษาที่โรงพยาบาลก็หาย และผู้ช่วยก็กินยาประจำจากโรงพยาบาลอยู่แล้ว แต่ก็มาหานางโน่ให้ทำพิธีกรรมรับเป็นลูกศิษย์ แสดงให้เห็นถึงผู้ช่วยอยากได้ความมั่นใจมากกว่าการมารักษาโรคที่ป่วย

8.3 บทบาทต่อสังคม

บทบาทของหมอลำผีฟ้าที่มีต่อสังคม สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ บทบาทต่อกลุ่มเครือญาติ บทบาทต่อกลุ่มลูกศิษย์ของผีฟ้าซึ่งมีอยู่จำนวนมาก และกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ และบทบาทต่อชุมชนที่หมอลำผีฟ้าอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนที่หมอลำผีฟ้าอาศัยอยู่มีลูกศิษย์ผีฟ้าถึงร้อยละ 88 จากประชากรทั้งหมดในชุมชน ดังนั้น บทบาทของหมอลำผีฟ้าที่มีต่อกลุ่มลูกศิษย์จึงถือว่าเป็นบทบาทที่มีต่อชุมชนด้วย ดังนี้

8.3.1 เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนและกลุ่มลูกศิษย์

หมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้แนะนำให้ลูกศิษย์มีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม ในระหว่างพิธีกรรมต่างๆ ทั้งพิธีกรรมรักษาพยาบาลและพิธีกรรมลงข่วง โดยการอธิบายข้อชะล่าต่างๆ หรือแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ชาวบ้านปลอดภัยและมีความสุข ดังนี้

(1) สามีและภรรยาต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่ได้เถียง ไม่ทะเลาะดบตี ไม่ทำร้ายลูกๆหรือผู้สูงอายุในครอบครัว ความขัดแย้งในครอบครัวจะทำให้ผีเชื้อโกรธและทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย เมื่อครอบครัวมีความสุข สามีหรือภร่ายาก็ไม่เอาใจออกห่างจากกัน สามีไม่ไปเที่ยวหญิงโสเภณี ทำให้ไม่เป็นโรคติดเชื้ทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งทำให้ครอบครัวมีความสุข

(2) การเลี้ยงผีนาทุกปี ก่อนที่จะเริ่มทำนา ชาวนาต้องเลี้ยงผีนาหรือผีตาแฮกที่นาตนเอง ซึ่งเป็นประเพณีของชาวนา ถือว่าผีนาเป็นเจ้าของนา และให้ผลผลิตต่อชาวนา ฉะนั้นชาวนาต้องขออนุญาตจากผีนา เพื่อใช้ประโยชน์ของนา และต้องขอบคุณต่อผีนาสำหรับผลผลิตที่ให้มา ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เคารพนับถือธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ และทำให้การใช้ประโยชน์จากนา มีความสมดุล และความเหมาะสม อย่างเช่นการแย่งน้ำในนา ระหว่างเจ้าของนาที่มีนาติดกัน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะทำให้ผีนาไม่พอใจเมื่อมีคน

ทะเลาะกันที่นา จึงใช้อำนาจเหนือธรรมชาติมาทำร้ายครอบครัวให้เจ็บป่วย ดังนั้นคนในชุมชนต้องมีความกตัญญูต่อผีนาที่มีพระคุณต่อตนเอง และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จึงจะทำให้ผีนาเกิดความพอใจ และไม่มาทำร้ายคนในครอบครัวให้เจ็บป่วย ความเชื่อดังกล่าวช่วยทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง

(3) การดูแลของรักษา ถ้าของรักษาเป็นผีฟ้าต้องมาร่วมพิธีลงช่วงทุกปี และถ้าเป็นของรักษาอย่างอื่น เช่น ธรรม แม่ธรรม คุณพระธรรม ต้องมีการรวมกันทำหรือเลี้ยงของรักษาทุกปีเช่นกัน ถ้าไม่ทำ ของรักษาจะไม่คุ้มครอง อาจทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย ซึ่งนางโน่นบอกว่า คนเราต้องมีของรักษาอย่างน้อย 1-2 อย่าง คนที่ไม่มีของรักษาเป็นคนที่ไม่มีที่ยึดมั่น ชีวิตจะไม่มั่นคง การมีของรักษาทำให้ตระกูลหรือครอบครัวมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และไม่เกิดความขัดแย้งกันระหว่างญาติ

(4) การส่งเสริมให้ทำบุญ แม้ว่านางโน่นจะบอกว่าของรักษาที่เป็นผีฟ้าจะไม่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ แต่ก็ควรเคารพนับถือศาสนา การแก้ไขโรคบางอย่างก็ให้นมน์ตพระมาทำบุญบั้งสุกุล และนางโน่นเองก็จะทำบุญทุกครั้งที่มีโอกาส ในช่วงที่ยังแข็งแรงเดินเหินสะดวก นางโน่นจะไปจำศีลที่วัดอยู่เป็นประจำทุกวันพระ และเนื่องจากที่วัดในหมู่บ้านไม่มีพระสงฆ์ นางโน่นยังสามารถไปจำศีลที่วัดหมู่บ้านอื่นประจำด้วย โดยบอกว่าผู้ที่สั่งสมบุญมากจะปลอดจากเวรกรรม หรือมีเวรกรรมน้อยลง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการเจ็บป่วย การทำบุญเป็นพฤติกรรมที่รักษาศาสนาพุทธ และส่งเสริมจริยธรรมที่มีผลต่อสังคมรวม

ผู้ที่มิสุขภาพดีต้องปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว ชีวิตจะมั่นคง นางโน่นจะควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่เป็นลูกศิษย์ โดยอ้างว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามการเจ็บป่วยจะไม่หายหรืออาจตายได้ โดยมีผีฟ้าเป็นผู้ตัดสิน

8.3.2 ช่วยสร้างความเป็นระเบียบในชุมชนและกลุ่มลูกศิษย์

หมอลำผีฟ้าเองมีข้อเขล่ต่างๆ และต้องถือศีล จึงพยายามให้ลูกศิษย์ทำตาม เช่น ห้ามขโมย ห้ามกินเหล้า จึงพบว่า ผู้ที่กินเหล้าจะหลีกเลี่ยงการกินเหล้าในบริเวณบ้านของนางโน่น เพราะถ้านางโน่นเห็นเข้าจะบ่นหรือตำหนิว่าการกินเหล้าเป็นบาป ในคุ่มที่นางโน่นอยู่จึงไม่มีใครกินเหล้าให้นางโน่นเห็น เมื่ออยากกินต้องไปกินที่คุ่มอื่นและต้องแอบกิน และในกลุ่มลูกศิษย์ของผีฟ้ามีผู้ดูแลของรักษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จึงพบว่าไม่ค่อยมีใครกินเหล้า ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากประเพณีที่กำหนดว่าผู้หญิงไม่ควรจะกินเหล้า และผู้ที่กินเหล้าในหมู่บ้าน

มักรู้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีและกลัวว่าจะผิดของรักษา อย่างไรก็ตามปัจจุบันปัญหาดังกล่าวมักมีเพิ่มขึ้นจากผู้ที่อยู่พหุงานไปอยู่ในสังคมเมือง และลึมนึกถึงของรักษาที่ตนมีอยู่เมื่ออยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านเดิม

ส่วนในกลุ่มลูกศิษย์ของผีฟ้าที่อยู่ในชุมชนอื่นๆ แม้ในแต่ละชุมชนจะมีจำนวนไม่มาก แต่ก็ได้นำคำสั่งสอนของนางโนไปปฏิบัติ โดยสมาชิกในครอบครัวของลูกศิษย์เหล่านี้จะเชื่อฟังคำพูดของนางโนมาก จะสังเกตได้จากเมื่อมาร่วมพิธีลงช่วง ลูกศิษย์เหล่านี้ก็ได้มารายงานและเล่าเรื่องราวต่างๆของครอบครัวสู่กันฟัง ต่างก็ยอมรับว่า ครอบครัวของตนเมื่อปฏิบัติตามคำแนะนำของนางโน ปัญหาครอบครัวก็ลดลง

8.3.3 สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในส่วนของกลุ่มเครือญาติของนางโนที่มีจำนวนมากในชุมชน ก็พบว่า เนื่องจากนางโนเป็นผู้สูงอายุ คือมีอายุถึง 82 ปี และเครือญาติของนางโนก็มีอยู่จำนวนมาก เพราะพ่อของนางโนมีภรรยาหลายคน ในปัจจุบันนี้ นางโนเป็นผู้ที่มีอายุมากที่สุดในเครือญาติกลุ่มนี้ ดังนั้น ญาติพี่น้องทุกคนจึงให้ความเคารพนับถือนางโนมาก และยกให้เป็นผู้อาวุโสมากที่สุด เมื่อมีงานทำบุญกุศลให้พ่อในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี แม้ว่านางโนจะติดการทำพิธีลงช่วงและไม่ได้มาร่วมงานของพ่อ แต่ก็จะมีน้องๆมารับเงินจากนางโนไปใช้จ่ายในงานดังกล่าว นางโนก็จะมอบเงินพร้อมกับข้าวต้มมัดที่ผ่านการถวายผีฟ้ามาแล้วไปฝากให้กับญาติพี่น้องทุกปี เนื่องจากเครือญาติกลุ่มนี้มีการรวมตัวกันเป็นประจำในการทำบุญกุศลให้พ่อทุกปี จึงเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความแน่นแฟ้น และเมื่อนางโนเป็นผู้อาวุโสสูงสุดจึงได้รับความเคารพนับถือมาก จะเห็นได้จากเมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี ลูกหลานจะพากันมารดน้ำขอพรจากนางโนประจำทุกปี นางโนก็จะให้คำแนะนำสั่งสอน จึงถือว่านางโนเป็นจุดรวมของกลุ่มเครือญาติกลุ่มนี้ และทำหน้าที่เป็นผู้อาวุโสเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มเครือญาติ

จากความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าในกลุ่มที่เป็นลูกศิษย์ ทำให้เกิดความสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ที่มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน จึงพบว่า ผู้ที่มีของรักษาเป็นผีฟ้าเช่นเดียวกัน แม้จะไม่เคยพบหน้ากันมาก่อนก็ตาม เมื่อถึงพิธีลงช่วง ก็มีการพูดคุยกันอย่างคุ้นเคย เหมือนกับเคยรู้จักกันมาก่อน ทั้งพูดคุยเกี่ยวกับการเจ็บป่วยที่เคยเป็น และเรื่องอื่นๆในชีวิต นอกจากนั้นในพิธีกรรมการรักษา ผู้ที่มาร่วมงานแม้จะไม่ใช่วิชาชีพของหมอ แต่ก็ได้

ความห่วงใยต่อผู้ป่วยและญาติ และอยากให้ผู้ป่วยหาย จึงช่วยกันคิดหาทางแก้ไขและให้กำลังใจ และหลังจากเสร็จพิธีกรรม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะยังคงมีอยู่สืบไป ผู้ที่มาร่วมพิธีจะคอยถามถึงความเป็นอยู่ของผู้คนที่เคยมาร่วมพิธีด้วยกันและระลึกถึงอยู่เสมอ เมื่อมีผู้ป่วยเกิดขึ้นในละแวกบ้านของตน ก็จะคอยแนะนำให้มาทดลองรักษากับหมอลำผีฟ้า การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังกล่าวยังพบได้จาก คำพูดที่ลูกศิษย์แต่ละคนได้ถามกัน และต่างมีคำตอบว่า "อยากมาอยู่กับพ่อแม่" ซึ่งหมายถึงมาเป็นลูกหลานของผีฟ้าด้วยกัน แสดงให้เห็นว่า พิธีลงช่วงเป็นกลไกหนึ่งที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของลูกศิษย์ผีฟ้า ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างอำนาจของหมอลำผีฟ้าให้เด่นชัดมากขึ้น

นอกจากจะเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากพิธีกรรมที่กล่าวมา เกี่ยวกับของรักษาที่เป็นพระ เทพเดียวกันก็ส่งผลต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน ซึ่งพบว่าในหมู่บ้านนี้ครอบครัวส่วนใหญ่จะมีของรักษาเป็นผีฟ้าและขึ้นกับนางโน ผู้ที่มีของรักษาเป็นประเภทอื่นมักมีบทบาทต่อชุมชนน้อยกว่า มีการติดต่อให้ความช่วยเหลือกับครอบครัวอื่นน้อยกว่า ซึ่งส่วนหนึ่งการถ่ายทอดของรักษาอยู่ในระบบเครือญาติ ผู้ที่มีของรักษาประเภทเดียวกันมักเป็นเครือญาติเดียวกันและในหมู่บ้านนี้มีตระกูลใหญ่ๆไม่กี่ตระกูลดังที่กล่าวมา ดังนั้นผู้ที่ผู้นำของชุมชน ทั้ง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมอพราหมณ์ หมอสมุนไพร ฯลฯ ต่างก็มีของรักษาอยู่กับนางโนเช่นเดียวกัน จึงให้เกียรติกับนางโน และถือได้ว่า นางโนเป็นศูนย์รวมที่ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนั้น สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้นางโนเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านได้ง่ายก็คือ การที่หมู่บ้านไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาที่วัด ทำให้วัดขาดการเป็นศูนย์กลาง ชาวบ้านที่มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่มากจึงหันมาหานางโน

8.3.4 สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

หมอลำผีฟ้าต้องเป็นผู้มีความสามารถทางการลำและฟ้อน ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสาน นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้าและการกำเนิดโลกและมนุษย์ เป็นเรื่องเล่าหรือตำนานดั้งเดิมของอีสาน เป็นวัฒนธรรมเชิงนามธรรมที่สืบทอดมาแต่โบราณ ปัจจุบันนี้มีผู้ที่ให้ความสนใจเรื่องราวดังกล่าวนี้น้อยลง ผู้ที่เคยผ่านพิธีกรรมดังกล่าว จะยังคงรู้จักและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังได้รับทราบต่อไป จึงถือว่าหมอลำผีฟ้าเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งความเชื่อดั้งเดิม ศิลปะการฟ้อนลำ และพิธีกรรมการรักษาพยาบาลที่ใช้อยู่ในชุมชนมาตั้งแต่ดั้งเดิมสืบไป

8.3.5 เป็นผู้นำด้านสาธารณสุขของชุมชนและกลุ่มลูกศิษย์

นางโน้ไม่ได้ปฏิเสธการแพทย์แผนปัจจุบันทั้งหมด และบอกอยู่เสมอว่าสามารถรักษาได้เฉพาะโรคผีแปลงเท่านั้น ถ้าเป็นโรคที่จำตัวตัวเองให้ไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน การวินิจฉัยโรคมั้ทั้งที่ไม่เกี่ยวกับผีด้วย และเมื่อวินิจฉัยออกมาแล้วว่าไม่เกี่ยวกับผีก็จะแนะนำผู้ป่วยให้ไปโรงพยาบาล และในบางโรคที่ผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลมาแล้วอยู่ในระหว่างการกินยาอยู่ นางโน้ก็จะแนะนำให้กินยานั้นต่อไปพร้อมไปกับการรักษาของตนเอง จึงถือได้ว่า หมอลำผีฟ้านอกจากจะเป็นแหล่งบริการรักษาแบบพื้นบ้านแล้ว ยังเป็นแหล่งให้คำปรึกษาเกี่ยวกับบริการสาธารณสุขอื่น ๆ อีกด้วย แหล่งบริการที่นางโน้แนะนำผู้ป่วยมีทั้งแหล่งแพทย์แผนปัจจุบันและแบบพื้นบ้าน เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย หมอยาสมุนไพร หมอเป่า หมอพราหมณ์ พระสงฆ์ ฯลฯ

แสดงให้เห็นว่า หมอลำผีฟ้าได้ทำหน้าที่เผยแพร่การแพทย์แผนปัจจุบันในชุมชนชนบทมากขึ้น และเชื่อมโยงการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมให้เข้ากับแบบแผนปัจจุบัน โดยรับประสบการณ์ให้เข้ากับการวินิจฉัยโรคของแพทย์แผนปัจจุบัน ทำให้ผู้ป่วยมีความเข้าใจทั้งโรคแผนปัจจุบันและแบบพื้นบ้านมากขึ้น อันเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ทำให้หมอลำผีฟ้ายังเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านในฐานะที่เป็นแหล่งบริการรักษาพยาบาลประเภทหนึ่งได้ในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปในส่วนนี้แล้ว พบว่า เมื่อเปรียบเทียบบทบาทที่สังคมคาดหวังกับบทบาทที่หมอลำผีฟ้าปฏิบัติอยู่จริงนั้น บทบาทในการรักษาพยาบาลเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดอันเป็นบทบาทที่มีต่อบุคคลมากกว่าบทบาทต่อสังคม ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้นอกจากจะมีอยู่ในชุมชนที่หมอลำผีฟ้าอาศัยอยู่แล้ว ยังมีขอบเขตที่กว้างออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ อันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายๆกันของชาวอีสาน แม้ว่าพออพยพไปอยู่ยังถิ่นอื่น ก็ยังมีวัฒนธรรมประเพณีติดตามไปด้วย เช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องผีฟ้าดังกล่าวนี้

8.4 การเปลี่ยนแปลงบทบาทของหมอลำผีฟ้า

ในปัจจุบันนี้ พิธีกรรมการรักษาของหมอลำผีฟ้ามีส่วนหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่สมัยก่อนยังมีการคมนาคมติดต่อกับหมู่บ้านภายนอกไม่สะดวก เมื่อไปรักษาพยาบาลยังบ้าน

ผู้ป่วยจะมีพิธีกรรมการพ้อนลำอย่างสนุกสนานทั้งคืน และมีผู้มาร่วมพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก การเข้าร่วมพิธีกรรมของหมอผีฟ้าถือว่าเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งแทนการดูโทรทัศน์หรือสิ่งบันเทิงอื่นในปัจจุบัน ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของหมอผีฟ้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งพบว่า บทบาทหน้าที่ของหมอผีฟ้าได้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านหนองไผ่ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา (ดูได้จากตารางที่ 10 ในบทที่ 4)

เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมในสมัยที่นางโน่อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ใหม่ๆ ยังมีครอบครัวที่อาศัยอยู่จำนวนน้อย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ความเชื่อในสมัยนั้นยังมีความเชื่อในเรื่องผีอยู่มาก ชาวบ้านดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติตามความเชื่อที่ว่ามีความจำเป็นหรือธรรมชาติที่ต้องให้ความยำเกรง จะเห็นได้จากการตั้งศาลตาปู่ขึ้นในปีพ.ศ. 2492 เพื่อให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ เมื่อเกิดการเจ็บป่วยจะพึ่งพาเฉพาะการรักษาแบบพื้นบ้าน หมอผีฟ้าจึงเป็นผู้ที่มีอำนาจมาก ประกอบกับในช่วงนั้นหมู่บ้านยังไม่มีวัดและพระสงฆ์ ผู้ที่มีความสามารถในเรื่องผี จึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้านได้มาก หมอผีฟ้าจึงเป็นศูนย์กลางแทนวัด และมีของรักษาที่ใช้ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านแทนคำสอนในศาสนา นอกจากนั้นบทบาทในการทำพิธีกรรม เช่นการลงขวง ยังทำหน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน ได้มากกว่าในปัจจุบัน เพราะทุกคนต่างก็ตั้งใจที่จะไปร่วมงานเนื่องจากได้รับความสนุกสนานจากการแสดง ซึ่งเป็นความบันเทิงที่หาได้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันที่มีสื่อบันเทิงต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าในอดีต หมอผีฟ้ามีบทบาทต่อสังคมมากกว่าในปัจจุบัน คือ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านตามความเชื่อในเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นศูนย์กลางแทนวัดและมีของรักษาที่ต้องปฏิบัติดูแลอย่างเคร่งครัดแทนคำสอนในศาสนา และมีส่วนสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้าน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากบทบาทของหมอผีฟ้าที่มีต่อบุคคล พบว่า ปัจจุบันบทบาทดังกล่าว โดยเฉพาะบทบาทในการรักษาพยาบาลมีเพิ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความสะดวก ทำให้สามารถเดินทางไปรักษาผู้ป่วยที่อยู่ห่างไกลได้ อันมีขอบเขตที่กว้างขึ้น แต่ลักษณะของการเจ็บป่วยของผู้ป่วยที่มารักษากับหมอผีฟ้ามีความแตกต่างจากในอดีต

กล่าวคือ ในอดีต บริการทางการแพทย์มีทางเลือกน้อย ซึ่งมีเฉพาะการรักษาแบบพื้นบ้านเท่านั้น ทำให้ผู้ป่วยแทบทุกประเภททั้งโรคที่เกิดจากการติดเชื้อ และโรคที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพของร่างกายและจิตใจอันเป็นการเจ็บป่วยในความหมายทางชีวการแพทย์ (Biomedical) และโรคที่มีความหมายทางการแพทย์แบบพื้นบ้าน (Ethnomedical) ซึ่งสาเหตุจริงๆ นั้นอยู่ที่ผู้ป่วยและเครือข่ายทางสังคมของผู้ป่วย ต่างก็มารักษากับหมอผีฟ้า ทำให้ประสิทธิภาพการรักษามีทั้งผลดีและผลเสีย แต่เมื่อถึงปัจจุบัน ผู้ป่วยมีทางเลือกในการรักษาพยาบาลมากขึ้น และรู้จักเลือกแหล่งบริการที่เหมาะสม เช่น โรคบางอย่างต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล และโรคบางอย่างจะมารักษากับหมอผีฟ้า ในขณะที่นางโนซึ่งเป็นกรณีศึกษาของหมอผีฟ้าในครั้งนี้ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ซึ่งในการวินิจฉัยโรคจะบอกกับผู้ป่วยเสมอว่าตนเองรักษาได้เฉพาะโรคผีแปลงเท่านั้น ส่วนโรคที่เกิดจากเจ้าตัวกระทำเองต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล ทำให้นางโนสามารถเลือกผู้ป่วยที่จะรักษาได้ และถ้าผู้ป่วยที่รักษาในระบบแพทย์แผนปัจจุบันอยู่แล้วก็จะไม่เปลี่ยนแปลงการรักษา ผู้ป่วยยังสามารถกินยาแผนปัจจุบันต่อไปได้ ซึ่งจากการศึกษาทั้งหมดพบว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่ได้รับการรักษาที่โรงพยาบาลมาก่อนที่จะมาหานางโน ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากประสิทธิภาพของการรักษาของนางโน จึงพบว่าผู้ป่วยส่วนใหญ่หายจากการเจ็บป่วย ลักษณะดังกล่าวทำให้มีผู้ป่วยมารักษากับหมอผีฟ้ามากขึ้น

ประสิทธิภาพของการรักษาพยาบาลของหมอผีฟ้าอยู่ที่ผู้ป่วยสามารถเลือกแหล่งรักษาได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ผู้ป่วยจะไปรักษาที่โรงพยาบาลเพื่อรักษาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากความผิดปกติทางชีววิทยา ซึ่งแพทย์สมัยใหม่มีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี แล้วมารักษากับหมอผีฟ้า ที่มีความเข้าใจสาเหตุของการเจ็บป่วยที่เกิดจากพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม และหมอผีฟ้าก็มีความเข้าใจในส่วนนี้เป็นอย่างดี เมื่อวินิจฉัยโรคแต่ละครั้งจะใช้ข้อมูลจากสถานภาพและสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย โดยต้องไปทำพิธีที่บ้านของผู้ป่วยเอง ทำให้ค้นพบปัญหาที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยได้ และผู้ป่วยและครอบครัวต่างทราบดีว่า การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นจะต้องไปรักษาเฉพาะแหล่งใดแหล่งหนึ่งเท่านั้น และการเจ็บป่วยแต่ละครั้งมีสาเหตุมากกว่าที่หมอคนหนึ่งทำการวินิจฉัยเท่านั้น สำหรับการรักษาของหมอผีฟ้ากล่าวได้ว่า เป็นลักษณะขององค์รวม (Holistic) ซึ่งเน้นปัญหาของบุคคลและเครือข่ายทางสังคม ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ปฏิเสธการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันที่ผู้ป่วยส่วนใหญ่

กำลังรักษาอยู่ ซึ่งไม่ใช่การรักษาเฉพาะทางจิตใจเท่านั้น แต่รวมไปถึงสภาพแวดล้อมของครอบครัวผู้ป่วยด้วย จึงส่งผลต่อประสิทธิภาพการรักษา และยังได้รับความนิยมนจากผู้ป่วยที่ทราบเกี่ยวกับข้อมูลแหล่งรักษาอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้เห็นโอกาสที่การแพทย์แผนปัจจุบัน กับการแพทย์แบบพื้นบ้าน ดังกรณีหมอลำผีฟ้า จะมีการผสมผสานกันได้ดีขึ้น โดยการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจะเข้าไปช่วยเสริมการแพทย์แผนปัจจุบัน ที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานความเชื่อ ศาสนา เครือข่ายทางสังคม ตลอดจนปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลเอาใจใส่ครอบคลุมทุกๆด้านในกระบวนการรักษาพยาบาล อย่างไรก็ตาม การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านจะอยู่รอดได้นั้น นอกจากจะมีบทบาทดังที่กล่าวมาแล้ว วิธีการที่ซับซ้อน จะต้องได้รับการถ่ายทอดให้กับผู้ที่เข้าใจ โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่เป็นคนรุ่นใหม่ต่อไป